MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXIII**, 2014

SFÂNTUL ANTIM IVIREANUL, *Scrisori*, carte tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, ediție îngrijită de Arhimandrit Mihail Stanciu și Academician Gabriel Ștrempel, Editura Basilica a Patriarhiei Române, București, 2014, 189 p. și anexe foto

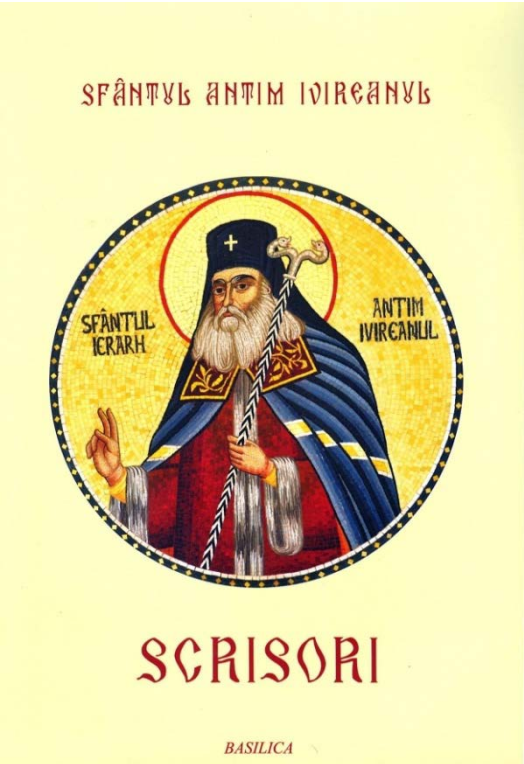

Îmbinarea eforturilor a doi cercetători de înaltă clasă, din două generații osebite, academicianul Gabriel Ștrempel și arhimandritul Mihail Stanciu, a avut rezultat fericit: publicarea volumului *Scrisori,* ale Sfântului Antim Ivireanul și despre el. Volumul, apărut cu un *Cuvânt înainte* semnat de Preafericitul Părinte Patriarh Daniel oferă prin aceste rânduri o garanție în plus asupra seriozității, competenței și valorii documentelor publicate de cei doi editori.

În *Introducerea* intitulată *Sfântul Antim Ivireanul – promotor al Ortodoxiei și al culturii românești*, semnată de arhimandrit Mihail Stanciu se luminează anumite aspecte ale rolului mitropolitului care a păstorit Valahia în vremea domniei lui Constantin Basarab vodă Brâncoveanu pentru dinamica ansamblului civilizației românești. În *Nota asupra ediției*, semnată de ambii editori, se indică ce s-a urmărit prin căutarea în arhive: descoperirea și publicarea tuturor scrisorilor de la și despre Sfântul Antim Ivireanul, în calitate de episcop și mai apoi de mitropolit. S-ar putea afirma că a fost o muncă pasionată a doi „detectivi” care au urmărit un caz de mult apus.

Seria *Scrisorilor* a fost prezentată și orodonată în mod logic, firesc, pe baza criteriilor cronologice și de apartenență la o anumită idee.

www.cimec.ro

Culegerea de documente începe în perioada ridicării Sfântului Antim Ivireanul în rang. Este *Mărturisirea de credință* a Sfântului Antim, ales episcop al Râmnicului, datată 17 martie 1705[1]. Urmează câteva scrisori trimise către personalități ale vremii, ca patriarhul Ierusalimului, Hrisant Nottaras, unele dintre ele fiind pentru prima dată traduse în limba română.

Între acestea, se găsește, într-un loc aparte, *gramata* patriarhală de acceptare a Sfântului Antim Ivireanul ca mitropolit al Țării Românești. Ceremonia de întronizare a Sfântului Antim Ivireanul a avut un caracter deosebit pentru cultura românească, nu în ultimul rând pentru limba folosită la oficierea slujbelor. Deși a fost ales prin vot majoritar al arhiereilor greci, Sfântul Antim Ivireanul și-a rostit discursul său de mitropolit în limba română. A fost un alt act plin de curaj. El se înscria pe linia traducerii în limba română a Bibliei, carte de valoare universală pentru evoluția civilizației omenirii.

Grija marelui mitropolit față de Biserica Ortodoxă din Țara Bârsei și de clerul ei – aparținând bisericii Țării Românești – rezultă dintr-o serie de epistole. Clericii sunt chemați cu blândețe la mitropolit pentru a primi lumină și învățătură. Era un apărător al ortodoxiei împotriva misionarismului catolic, a calvinismului și a uniației. Astfel, prestigiul și autoritatea Sfântului Antim Ivireanul au sporit în Țara Românească și în Peninsula Balcanică. Situația l-a nemulțmuit pe patriarhul Ierusalimului, Hrisant Nottaras. Este drept, era un intelectual rasat, dar ca orice grec, avea un caracter ciudat. Așa cum rezultă din citirea documentelor, mai clar sau printre rânduri, în ciuda meritelor și a calităților sale, patriarhul era atins de invidie, lacom, dormic să fie mereu în frunte, chiar dacă nu o merita, capabil să-și lovească preasupușii, adeseori cu mijloace total nedemne.

Sfântul Antim Ivireanul, prudent pentru sine și Biserica Ortodoxă din Ungrovlahia, a căutat să pună cap conflictului. Între scrisorile care au urmărit acest țel au fost și două adresate domnului Constantin Basarab Brâncoveanu. Însemnătatea acestor texte constă în primul rând în scrierea lor într-o frumoasă limbă românească. Este o nouă dovadă că un om de calitatea intelectuală a Sfântului Antim Ivireanul, deși nu era român de origine, a promovat începutul scrisului în limba română. A fost o acțiune importantă căci el, ca mitropolit, putea influența tot clerul, care acoperea ca o plasă întreg teritoriul țării.

Din corespondență reiese că în cursul perioadei cuprinse între anii 1709-1714, relațiile dintre patriarhul Ierusalimului Hrisant și Sfântul Antim Ivireanul s-au remarcat printr-un curs sinuos. Au alternat perioadele bune cu cele rele. În orice caz, mitropolitul din București a primit aprobarea pentru închinarea unor mănăstiri către locurile sfinte și pentru ctitorirea și târnosirea Mănăstirii Antim cu hramul Tuturor Sfinților. Extinderea autorității și jurisdicției teritoriale a Sfântului Antim Ivireanul, implicit a Mitropoliei Ungrovlahiei, asupra sudului Transilvaniei rezultă dintr-o scrisoare prin care-i mustra pe brașoveni. Nu ar fi putut s-o facă, să se extindă în nordul Munților Carpați, în Țara Bârsei, dacă nu i s-ar fi recunoscut acest drept.

În relațiile sale cu domnul Țării Românești, Constantin Basarab Brâncoveanu, a greșit Antim Ivireanul. El s-a situat aut-trans în tabăra Cantacuzinilor. Se pare că a știut și a cunoscut fuga lui Toma Cantacuzino, nepotul lui Brâncoveanu, în tabăra

1Textul se păstrează la Biblioteca Academiei Române, Secția Manuscrise, nr. 4972, f. 28v.

www.cimec.ro

ţarului Petru I cel Mare. Acest act de trădare al lui Toma Cantacuzino, malefic pentru domn şi pentru ţară, implicit s-a repercutat negativ şi în viaţa mitropolitului.

Cu toate că, în bunătatea lui, domnul Sfânt şi Martir Constantin Basarab vodă Brâncoveanu l-a iertat pe Antim Ivireanul, noul domn fanariot grec Nicolae Mavrocordat l-a condamnat fără zăbavă, fără nicio judecată şi a pus la cale executarea lui.

Dacă textele scrisorilor prezentate succint până aici sub forma unei discuţii sumare au fost în unele cazuri preluate de cei doi editori din publicaţii anterioare, cu acribie menţionate şi cu revizuirea şi aducerea la zi a traducerilor, trebuie să precizez că două dintre epistole sunt necunoscute pentru publicul românesc, aducând o serie de noutăţi despre viaţa, formaţia şi activitatea Antim Ivireanul.

Prima dintre ele datează din 22 decembrie 1707 şi este adresată de Sfântul Antim Ivireanul către patriarhul Ierusalimului, Hrisant Notara. Prin ea se caută stabilirea unor relaţii normale ale Sfântului Antim Ivireanul cu înaltul ierarh grec.

A doua misivă necunoscută până în prezent, datată decembrie 1709 a fost adresată de patriarhul Hrisant către paharnicul (pe atunci) Ianachi Văcărescu, boier credincios al lui Constantin Basarab vodă Brâncoveanu, care a şi fost executat odată cu domnul şi cu fiii acestuia la 15 august 1714.

În acest act, publicat pentru prima dată în anul 1999 în limba greacă de Pinelopi Stathi, tradus şi tipărit acum pentru întâia oară în limba română, se găsesc date noi despre viaţa Sfântului Antim Ivireanul înainte de a veni la Bucureşti. Hrisant comunica despre cumpărarea în anul 1687 sau în 1688 a robului Andrei din Iviria de la un târg de sclavi. Cel care l-a răscumpărat din această stare a fost patriarhul Ierusalimului Dosithei Notara, unchiul lui Hrisant. El a avut intenţia de a-l face monah şi de a-l ţine pe lângă sine. Pentru a-l educa l-a trimis la Mănăstirea Cetăţuia de lângă Iaşi. Acolo a stat Antim doi ani, a devenit egumen şi a învăţat arta tiparului de la Mitrofan episcop al Huşilor.

Abia în anul 1691 a venit Antim în Ţara Românească, în urma insistenţelor domnului Constantin Basarab vodă Brâncoveanu. Datorită ştiinţei şi talentului său, Antim Ivireanul a ajuns să fie fost folosit în tipografiile domneşti din Bucureşti, Snagov, Râmnic şi Târgovişte. Astfel se completează datele despre viaţa Sfântului Antim Ivireanul. Până acum s-a crezut şi s-a scris, chiar în lucrări recente, că Sfântul Antim ar fi fost răscumpărat din robie şi adus în Ţara Românească de domnul Sfânt şi Martir Constantin Basarab vodă Brâncoveanu, ceea nu exte exact.

Descoperirea şi publicarea în limba română a celor două valoroase scrisori, necunoscute până acum – una de la Antim către Hrisant Notara, cealaltă de la acesta din urmă către Ianache Văcărescu – reprezintă un nou pas înainte în cercetarea vieţii, locului de învăţătură şi operei realizate de Antim Ivireanu. În acest domeniu, al exploatării şi publicării corespondenţei legate de Antim Ivireanul, meritul revine părintelui arhimandrit Mihail Stanciu, care ştie să citească şi înţelege textele greceşti, precum şi observaţiilor valorosului academician Gabriel Ştrempel, care de ani mulţi cercetează munca depusă de Antim Ivireanul. Ei au completat intuiţia dlui.dr. Doru Bădără şi a dnei.dr. Gianina Picioruş, care au presupus ipotetic că Antim Ivireanul ar fi venit din Moldova în Ţara Românească. Scrisoarea lui Hrisant, document scris necunoscut în istoriografia română, publicat pentru prima oară în limba română de G. Ştrempel şi Mihail Stanciu, au transformat ipoteza dlui. Doru Bădără şi a dnei dr.

www.cimec.ro

Gianina Picioruş într-o certitudine, fără ca ei să fi cunoscut şi publicat actul înaintea editorilor prezentului volum. Din acest motiv, în niciun caz, nu pot considera îndreptăţită afirmaţia dnei. G.Picioruş că intuiţia sa despre venirea lui Antim ar fi fost plagiată din teza de doctorat domniei sale[2]., de vreme ce domnia sa nu cunoştea scrisoarea lui Hrisant Notara – anume tocmai documentul care demonstrează care a fost parcursul lui Antim anterior venirii în Valahia. Doamna G. Picioruş recunoaşte că numai a intuit pe baza prefeţei scrise de Mihail Iştvanovici în 1706, că Antim ar fi putut veni în Ţara Românească din Moldova[3]. Este o distanţă mare între o intuiţie şi o certitudine pe care o prezintă acad.Gabriel Ştrempel şi arhimandritul Mihail Stanciu pe baza unui document scris pe care dna. G. Picioruş nu îl cunoştea. Cred că ar trebui mai multă atenţie în momentul în care se formulează acuzaţii de plagiat împotriva acad. G. Ştrempel şi arhim. M. Stanciu. Însemnat este că în fond cercetările s-au desfăşurat în aceeaşi direcţie constructivă. Îmbinarea rezultatelor investigaţiilor a determinat apariţia documentelor la care au putut avea acces academicianul Gabriel Ştrempel şi părintele arhimandrit Mihail Stanciu. Posibilitatea lor de a avea acces la aceste documente s-a datorat norocului, dar mai ales obstinaţiei şi acribiei în cercetare.

Nu se ştia, totodată, până la acest document, unde a învăţat Antim arta tiparului şi, ca urmare, se plutea în domeniul ipotezelor. Textul scrisorii lui Hrisant Notara către Ianache Văcărescu a lămurit aceste aspecte. Cred că acelaşi conţinut al scrisorii a ridicat şi vălul misterului care ascundea existenţa unor cuvinte din dialectul moldovenesc în vocabularul Sfântului Antim Ivireanul.

Autorii culegerii textelor scrisorii nu au publicat actele administrative din perioada cât a ocupat scaunul de episcop şi tronul de mitropolit Sfântul Antim Ivireanul. Explicaţia este simplă: nu au considerat că fac parte din tematica acestui volum. Din păcate, ilustraţia este mai bună doar în privinţa semnăturilor Sfântului Antim Ivireanul. Cred că redactorii editurii ar fi trebuit să însoţească textul cu mai multe imagini clare, sprijin al cuvântului scris.

Pot să închei într-un singur mod: îi felicit pe cei doi editori, care, având binecuvântarea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, au publicat un valoros instrument de lucru pentru specialişti şi o luminare pentru oamenii de cultură a personalităţii remarcabile care a fost Antim Ivireanul. În consecinţă, recomand cu multă căldură citirea acestui corpus de documente care aduce noutăţi pentru o perioadă atât de importantă în istoria noastră.

Radu Ştefan Vergatti

2 http://www.teologiepentruazi.ro/2014/08/01/exercitii-de-plagiere-cazul-arhim-mihail-stanciu/, consultat la 16 decembrie 2014

3 http://www.teologiepentruazi.ro/2014/08/01/exercitii-de-plagiere-cazul-arhim-mihail-stanciu/, consultat la 16 decembrie 2014

www.cimec.ro